

A XXI. század választása

A KÉTPÓLUSÚ PÁRTSZERKEZET KIALAKULÁSA

A pártszerkezet felől nézve a nyugati típusú *többpárti* demokráciák egyik legfontosabb sajátossága, hogy azok gyakorlatilag mindenhol kétpólusúvá váltak. Ezzel összefüggésben az is szembetűnő tény, hogy ez a kétpólusúság a legtöbb országban két nagy párt vagy pártszövetség versenyeiben jut kifejezésre. Ez a különböző társadalmak pártszerkezteinek letisztulásában megnyilvánuló fejlődés máshol évszázadokig, de legalábbis évtizedekig tartott.

Nehezen kétségbe vonható tény, hogy az 1990-es polgári átalakulással a Magyarországi társadalomszerkezetében végbemenő változások történelmi léptékű lendületet vettek. Az átalakulás sebességét jól szemlélteti az is, hogy a pártszerkezet letisztulása mind a választói attitűdök, mind a választható alternatívák tekintetében nálunk kevesebb mint egy évtized alatt lezajlott. Mára nemcsak kialakult, hanem megszilárdulni is látszik a magyar politikai élet kétpólusú szerkezete. A magyar polgári demokrácia jelképerejű ténye, hogy a két pólus egyik oldalának vezető pártja az a Fidesz, amely 1988 március 30-ai megalakulásával a később rendszerváltó *pártokká váló „alternatív” mozgalmak* között elsőként határozta meg magát nyíltan és vállaltan politikai szervezatként, míg a másik oldalon az egykori állampárt jogutódjaként létrejött MSZP-t találjuk.

A fiatal magyar demokrácia 1990 és 1994 közötti időszaka számos fontos tapasztalattal gazdagította a politikai verseny szereplőit. Az 1994-es választásokon a magyar választók azzal szembesültek, hogy bár a két oldalra leadott szavazatok mennyisége csaknem egyensúlyt mutatott, a pártszerkezet és a választási rendszer sajátosságaiból fakadóan az MSZP mégis abszolút parlamenti többségre tehetett szert, mi több, az általa meghatározott koalíció mandátumaránya a demokráciákban joggal kritikus tömegnek tartott 2/3-os arányt is meghaladta.

Ez a traumatikus élmény, nem beszélve az 1994 és 1998 közötti kormányzás egyéb következményeiről, a társadalom politikai tudatossággal rendelkező tagjaiban korán megérlelte a felismerést a nem szocialista kötődésű pártok politikai integrációjának szükségessége tekintetében. A Fidesz – Magyar Polgári Párt 1994-től ezért szorgalmazta a polgári pártok szövetségének megteremtését, amit a belső válsággal küzdő KDNP és az újabb pártokra szakadó akkori MDF vezetése 1996-ban elutasított. A polgári szövetség végül tehát nem jöhetett létre. Ennek ellenére azonban – *ahogy azt az 1996-ban közreadott, „A polgári Magyarországért” címet viselő vitairat, illetve a KDNP-ből kizsorított képviselők befogadása egyértelműen jelezte* – ha formáját tekintve nem is, de tartalmát, a politikai értéktintegrációt tekintve mégis létrejött a polgári Magyarország programját képviselő politikai erőik szövetsége.

Az 1998-as országgyűlési választások eredménye azt igazolta, hogy a Fidesznek az összefogás érdekében megtett erőfeszítéseit a társadalom jelentős hányada rokonszenvvel fogadta, és az 1998-as kormányváltáshoz elengedhetetlenül szükséges politikai bizalommal viszonyozta.

Az 1998 és 2002 közötti időszak lehetővé tette a polgári koalíciót alkotó, de különböző identitású pártok közötti politikai értékintegráció további elmélyítését, és felvette a szervezeti integráció lehetőségét, mi több szükségszerűségét is. Ez jól kitapinthatóan jutott kifejezésre abban is, hogy a Fidesz – Magyar Polgári Párt befogadó karaktere tovább erősödött a polgári kormányzás éveiben. A komolyabb, a polgári oldalon valóban új minőséget jelentő és eredményező szervezeti integráció azonban ezúttal is elmaradt. Az MDF-fel való közös listaállítás és a kisgazda szellemiséget képviselők befogadása érzékelhető, de nem átütő erejű mértékben járult hozzá a polgári oldal további erősödéséhez. Így fordulhatott elő, hogy bár az 1998-as növekedéshez képest is számottevően nőtt a Fidesz – Magyar Polgári Pártot támogatók aránya 2002-ben, mégis, ez a kormányon lévő pártok között nemzetközi összehasonlításban is páriát ritkító eredmény sem bizonyult elegendőnek a polgári kormányzás folytatásához.

A POLGÁRI ÖSSZEFOGÁS PÁRTJÁN

A Fidesz-polgári néppárttá válásának fontos fejezetét jelentette, hogy képes volt befogadni valamikori politikai ellenfele, az MDF által vezetett keresztény-nemzeti koalíció értékrendjét. A Fidesz által képviselt nemzeti szabadelvűség hagyományai ehhez megfelelő alapot teremtettek, hiszen a polgári értékvilág az elmúlt 200 évben mindig is ebből a közös kulturális gyökérből táplálkozott.

A „polgári” szóban az juttatott kifejezésre, hogy mi a közös nevezője ezeknek az értékeknek. Ezeket a szocialista terminológia mindig is megpróbálta alkotó részeire bontani, ezzel is mesterségesen szegmentálva és szembeállítva őket, nem beszélve arról, hogy a szocialista évtizedekben milyen irtózatossal szellemi és anyagi ráfordítással igyekeztek negatív konnotációt teremteni a *jobboldali*, *nemzeti*, *keresztény*, *konzervatív*, *szabadelvű* szavaknak. A polgári értékrend magától értetődően foglalja és fogadja magába a nemzeti, a keresztény, a konzervatív, a plebejus és a szabadelvű tradíciókat, mindazt a kulturális és civilizációs örökséget, amely a társadalom természetes, szereteten és önbecsülésen alapuló közösségeire épít, és amely egészséges vitalitást és mobilitást képes biztosítani egy politikai és nemzeti közösségnek. A polgári értékrend képviselője természetéből adódóan egy olyan önmaga folytonos megújítására képes hagyomány képviselőként jelenti, amely szemben áll az erőszakos *egalizmus* formájában színré lépő *elitizmussal*. Ez a tradíció szöges ellentétben áll mindazokkal a társadalom érzékeny szöveteit semmibe vevő, doktrínáriságukból fakadóan életidegen, sőt szélsőséges esetben életellenes politikai törekvésekkel, amelyeket a legmaradékosabb formában az *internacionalista* szocializmus és a nemzetiszocializmus testesítettek meg a XX. században.

A polgári értékrenddel való azonosulás ezért volt alkalmas arra is, hogy a rendszerváltoztatás utáni természetlen és önemészto viták után megkímélje a szocializmus politikai örökségét elutasító tábor képviselőit attól, hogy azon vetélkedjenek: ki a keresztény, ki a konzervatív és ki a népnemzeti. Az 1998–2002 között eltelt négy esztendő azután a gyakorlatban is hitelesítette ezt az értékintegrációt. Bebizonyosodott, hogy ennek alapján sikeres kormányzati politikát lehet folytatni. Ehhez képest

egy következő lépés lett volna, hogy létrehozzuk azt a szoros pártszövetséget, pártuniót vagy uniópártot, amelyik a polgári oldalt világos, egységes tömbbe szervezi. Ez nemcsak egy új minőség létrehozása és a kiszámítható alternatíva felkínálása miatt lett volna fontos a jövő felől nézve, hanem fontos aktuálpolitikai, „választásmatematikai” okok is indokolták, hiszen 1994-ben, 1998-ban és 2002-ben csaknem 10%-nyi szavazat veszett el a jobboldalról a különböző érdekmotivációk által létrehozott 5%-ot el nem érő „töredékpártok” jóvoltából.

Az integráció szükségyszerűségének felismerését a Fideszen belül az is erősítette, hogy a jobboldalon a szemünk láttára zajlottak le az utóbb feltartóztathatatlannak bizonyult dezintegrációs törekvések. Az MDF 1990 utáni önmeghatározása még egyenesen úgy szólt, hogy a nemzeti liberalizmus, a kereszténydemokrácia és a népmozgalmi gondolkodás fér meg együtt, ami nagyon pontosan írta le az MDF elitjének értékvilágát. Persze joggal merülhet fel a kérdés, hogy az MDF 1990-ben verbuvált tagsága és képviselői éppenséggel mennyire voltak tudatában annak, hogy most éppen a három közül hova is tartoznak? Az események tükrében sokkal inkább úgy fest, hogy túlnyomó részük menet közben nyerte el, szerezte meg azt a politikai identitását, amelynek eredményeképpen egyáltalán be tudta magát azonosítani. De a Kereszténydemokrata Néppártnak vagy a Független Kisgazdapártnak sem volt az MDF-hez képest két különböző értékrendje. A különállás és dezintegráció hívei mégis arra szoktak hivatkozni, hogy a magyar társadalom meglehetősen *értéktagolt* társadalom. Csakhogy akik így vélekednek, elfelejtik tudomásul venni, hogy ez az értéktagolt társadalom mintha mégiscsak azokat a törekvéseket fogadná bizalmába, amelyek az integráció elmélyítését szolgálták a különböző pártelitiek érthető érdekérvényesítési, de a partikularitás tárgykörébe tartozó hajlamai helyett.

Itt érdemes emlékeztetni azonban arra is, hogy a Fidesz által szorgalmazott pártintegrációnak a Torgyán József vezette kisgazdapárt nem lett volna része. Ugyanakkor azokkal a hipotézisekkel és vádakkal szemben, amelyek arról szólnak, hogy a Fidesz politikája a kisgazdapárt „szétverésére” irányult volna, és ezáltal tulajdonképpen maga lett a vereség előidézője, itt fontos leszögezni, hogy ilyen szándékok a Fideszben sohasem munkáltak. Sőt, a politikai racionalitás azt kívánta, hogy valójában a kisgazdák sikerében legyen érdekelt a Fidesz. A kisgazdáknak a polgári koalíció másik két pártjához képest is olyan mélyen elkötelezett szavazóbázisa van (*illetve volt*), amely tradicionális okokból képes a végsőkig kitartani a kisgazdapárt mellett. Ezeknek a mély kötelékeknek a fellazulásában kulcsszerepet játszó Torgyán-féle „politika” ugyan törőképeségének határára juttatta a kisgazdapárt szavazóbázisát, amely végeredményét tekintve összeomlott, *ám előre megjósolható módon* az első forduló idején elérhetetlennek bizonyult más pártok számára. A párt körül kialakult zavaros helyzet miatti csalódásuk ugyan nem fordította őket szembe a polgári koalícióval, de sokakat távol tartott a szavazástól. Az addig inaktivitást mutató kisgazda szavazók nagymértékben járultak hozzá ahhoz, hogy a második fordulóban a Fidesz mozgósító ereje bizonyult nagyobbak. Volt megye, ahol 7%-kal megnőtt a választási részvétel a második fordulóban, így olyan kerületekben is, ahol jelentős hátránnyal indultak a Fidesz–MDF jelöltek, sok helyütt fordult a kocka.

A két forduló közötti események és a második forduló eredményei egyaránt azt mutatják, hogy a szavazóbázisok szintjén létrejött a polgári oldal legszélesebb körű integrációja. A polgári Magyarország oldalán állók már megtették mindazt, ami részükről megtehető. Ennek az üzenetnek a megértése nagy felelősséget ró a polgári oldal valamennyi pártjára, és különös felelősséget a Fidesz – Magyar Polgári Pártra.

Az első európai léptékű magyarországi néppárt létrehozásának szükségességét épp ez az egyedülálló történelmi tapasztalat és kihívás indokolja.

AZ OSZTÁLYÉRTELMISSÉG ÚTJA A HATALOMBA

A magyar társadalomfejlődés egyik alapvető problémája, hogy az elmúlt 13 évben a *polgári oldal* politikai elitek szintjén létrejött versenyképességéhez képest mindez nem, vagy csak igen részlegesen valósult meg a gazdasági, pénzügyi és médiaelitek szintjén. Ezért érdemes ezúttal is felhívni a figyelmet arra, hogy hazánk 21. századi polgárosodását nagymértékben befolyásolja majd, hogy a sok tekintetben önhibáján kívül létrejött versenyhátrány leküzdésében mennyire bizonyul sikeresnek a polgári értelmiség. A véleményformálók befolyása a társadalmi és politikai folyamatokra szociológiai közhely. Felelősségük ezért megkerülhetetlen. Miként az egyensúlyi helyzet megteremtése is ezért elodázhatatlan feladat.

A mindmáig domináns pozíciókat birtokló véleményformálók kötődése a „baloldalhoz” nehezen kétségbe vonható tény. Ez az elmúlt 13 évben ezen a területen vajmi kevés változás történt. Ez az a szocialista osztályértelmiség, amely a kontraszelekción „áldozataként” vált annak fenntartójává vagy ünnevelt sztárjává, amely pozícióit, emberi kapcsolatait, anyagi és szellemi tőkéjét jobbra az „acézeli” kultúrpolitikában halmozta föl, számos jel szerint mindmáig a hatalom rabja maradt. A hatalom rabja maradt, mert vezető értelmiségi létét is az általa kiszolgált szocialista hatalomnak köszönhette. Az alkuk és megalkuvások bonyolult rendszere máig gúzsba köti és a szocialisták járműben tartja ennek az osztályértelmiségnek jobb sorsra érdemes képviselőit, sőt – az utánpótlás-kiválasztás kézben tartása révén – annak fiatalabb tagjait is. Az elitpozíciók túlnyomó részét birtokló véleményformáló értelmiség a magyar társadalomfejlődést előmozdító értelmiségi funkciókat ezért képes mindmáig csak részlegesen betölteni.

A mai véleményformálónak mondott értelmiség szinte valamennyi tagjának megvolt, és mindmáig megvan a volt MSZMP csoportjaihoz és személyiségeihez való kötődése. Életük nagyobb részét a régi rendszerben, miliőben élték le, a sikereiket akkor érték el, vagy akkor indultak el a karrierjük útján, sokan közülük a magyar „peresztrojka” éveiben érték el a csúcst. Érthető, hogy magukra vették azt a fajta kritikát, amit tulajdonképpen a rendszerváltozással szemben a Fidesz, az MDF radikális jobboldalához képest elég finoman, de egyértelműen el szokott mondani. Vagyis, hogy demokrácia akkor lesz, amikor ezek a múltból átmentett, már nem monopol, „csak” hegemon pozíciók megszűnnek, és a gazdasági, illetve kulturális életben is valóban kiegyenlített erőviszonyok jönnek létre a magyar társadalom tényleges értékvalóságának megfelelően.

Magukra vették, mert ennek létrejötté valójában azt is jelenti, hogy az ő személyes pozícióik veszélybe kerülnek. Meglehet, ezzel az értelmiséggel szemben valóban túlzott elvárás az – a reformkort illető szóhasználatnál élve – „*érdekegyeztető*” magatartás, mely szerint elfogadnák: itt valóban van, ha úgy tetszik, egy *másik* Magyarország, és ez most igényekkel lép fel.

Ezek alapján tehát nem az a baj, hogy ez a szocialista kötődésű osztályértelmiség mindmáig meghatározó módon van jelen a közéletben, a baj az, hogy ez az értelmiség ma is igényt tart a kizárólagosságra. Létét még a rendszerváltoztatás előtt összekötötte a hatalommal, és ezért mindenkor a hatalmi helyzetbe hozott szocialistáktól várja legitimitása biztosítkát pozicionálisan és szellemi értelemben. Ez a fajta gon-

dolkodás forrasztja szoros egységbe a szocialistának és liberálisnak mondott értelmiségi holdudvarok tagjait, ez az a szoros véd- és dacsövetség, amely a Demokratikus Chartában egymásra találó MSZP és az SZDSZ médiaháttérét adja. *Ez a fajta gondolkodás az, amely a Fidesz politikusainak „likvidálásáról” szóló értekezéseket volt oly bátor közreadni, amely gondolkodás szalonképessé tette a politikai ellenfelek erkölcsi „kivégzését” célzó kende-werber féle módszereket.*

Ebből az „aczéli” kultúrpolitikában szocializálódott osztályértelmiségből szemlátomást hiányzik a hajlam az új viszonyokhoz alkalmazkodó társadalmi kiegyezésre.

EGYÜTT, SZÖVETSÉGBEN

A Fidesznek 1994-től, de leginkább 1996-tól, a *Polgári Magyarországért* című vitaírat közrebocsátásától kezdődően tudatos törekvése volt, hogy mindazok az értelmiségiek, akik mind számbeli arányaikat, mind teljesítményük minőségét tekintve joggal formáltak igényt az „aczéli” osztályértelmiség hegemoniává transzformált monopolpozícióinak legalább részleges megtörésére, egy új társadalmi szerződés alapjaként tekintsenek a Fidesz által képviselt, az egészséges társadalmi mobilitást célként tételező, Magyarországot a 21. századba vezető polgárosodás programjára.

E törekvés sikere nagymértékben járult hozzá a Fidesz 1998-as választási győzelméhez. A Fidesz vezette polgári koalíció kormánya – négy évtized lemaradásából négy év alatt minél többet igyekezve lefaragni az örökölt versenyhátrányból – ezt a politikát folytatva tudta jelentősen megerősíteni társadalmi háttérét és beágyazottságát. Ennek köszönhető, hogy 2002-ben a hajszálnyi matematikai vereség dacára kijelenthető, hogy Magyarországon tudatosan soha ennyien még nem szavaztak a polgári alternatíva mellett.

Érthető, ha a régi elitpozíciók birtokosait aggodalommal töltötték el a sok évtizedes status quót részlegesen valóban újrarendező, mindinkább működésbe lendülő mobilitási minták és modellek. Más szóval: ellenségeinket nem mi választottuk magunknak, hanem bennünket választottak ellenségünknek mindazok, akik megriadtak attól, hogy a politikai integritását megőrző Fidesz példája, mi több, példa nélküli sikere ugyanolyan eredménnyel jár majd a társadalom valamennyi szegmensében, mint ami a politikai elitek szintjén megvalósult. Sokáig azt hallhattuk, hogy ennek az országnak csak egy elitje van, de a Fidesz színrelépésével bebizonyosodott, hogy az integritás megőrzése mellett is lehetséges verseny- és kormányképes alternatívát felmutatni vagy akár eredményesen működtetni a szocializmusból átörökölt, a status quo fenntartásában érdekelt elitekkel szemben.

A Fidesz fő bűne tehát integritásának megőrzésében és versenyképességének sikeres bemutatásában keresendő. Mindez azonban nem 1998-ban kezdődött, hanem egészen 1992-ig vezetői vissza tekintetünket.

1992-ig a Fidesz és a magyar balliberális sajtó és értelmiség viszonya látszólag felhőtlen volt. A Fidesz népszerűségének hihetetlen mértékű és tulajdonképpen minden valóságos alapot nélkülöző szárnyalása ennek a közvélemény-formáló értelmiségnek köszönhető, amelyik akkor a Fideszt az SZDSZ segédcapataként tüntette fel, annak generációs utánpótlásaként, kvázi „jobb kiadásaként” tételezve a pártot, amelyben megvan az egészséges pragmatizmus, szemben a kicsit túlideologizált SZDSZ értelmiségi szerepét a politikában elhagyni, levetkőzni nem tudó vezető garnitúrájával.

A Fidesz a neki szánt szereppel szemben sokkal inkább egyfajta közbülső, kiegyenlítő, azaz hídszerepet betöltő harmadik erő kívánt lenni, amelyik a hagyományos ma-

gyarországi értelmiségi szembenállást generációs logikával lesz képes meghaladni. A Fidesz ambíciója az volt, hogy a két tábor használható értékeit integrálva a jövőben egyesíti őket.

A Demokratikus Chartában való részvételt mi elutasítottuk, nem utolsósorban azért, mert egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy ez egy baloldali blokk létrejöttének előképe is egyben. Ettől kezdve ez az értelmiségi elit már nem az SZDSZ folytatását látta Fideszben. A továbbiakban a párt a szemükben már olyan ellenségként létezett, amely ad abszurdum akár még az MDF-nek is lehet szövetségese. A történelmi mérkőzést, amely az *MDF és az SZDSZ mögött álló*, két eltérő szocializációs gyökérrzel rendelkező értelmiségi tábor között zajlott, ők mindenképpen el akarták dönteni a maguk javára, és ebben mi kifejezetten olyan akadályként jelentkeztünk, amelyet a szó szoros értelmében véve „el kell takarítani az útból”.

Ez a likvidálási kísérlet 1993-ban el is kezdődött. Megkezdődött a Fidesz vezető politikusainak, tagjainak és támogatóinak szisztematikus démonizálása, emberi méltóságukat sem kímélő lejáratása. A különbség az 1993 és 1998 illetve az 1998 és 2002 közötti gyűlöletkampányban legfeljebb abban ragadható meg, hogy míg az előbbi még elsősorban a „célszemélyek” politikai lejáratását, hitelének elvesztését szolgálta, addig az utóbbi már sokkal inkább az emberi méltóság sárba tiprásáról szólt.

A „KÉT MAGYARORSZÁG” ÉRTELMEZÉSE

A közkeletű vélekedésekkel szemben Magyarországot nem politikai, hanem valójában kulturális, civilizációs törésvonalak szakítják ketté. Mondhatni: a politikai küzdelem díszletei mögött valójában kulturális háború zajlik: eltérő tradíciók, eltérő életfelfogások, eltérő viselkedésminták ütközetei, melyek egy-egy pillanatra paradigmatiszta erővel válnak láthatókká. Nem véletlen, hogy másfajta kultúrából, másfajta életfelfogásból, másfajta civilizációs gyökérrzetből származik a „merjünk nagyok lenni” kategorikus imperatívusza, mint az a *kovács lászlói* kijelentés, hogy „tanuljunk meg kicsik lenni”. Ezek között a világok között csakugyan nehezen biztosítható az átjárás. És mivel ezek az árkok nem politikai természetűek, politikai eszközökkel aligha lehet betemetni őket. Azok, akik a „merjünk nagyok lenni” oldalán állnak, a saját jogon való létezés önbecsülését és küzdelmét választják. Létezésük értelmét nem mások megsemmisítése adja, hanem az önerőből való boldogulás közösségteremtő érzése táplálja.

Nincs mit csodálkoznunk azon, hogy a „tanuljunk meg kicsik lenni” életfelfogása ezt mégis fenyegető és elpusztítandó értéknek tekinti, mint ahogy a gyűlölet kultúrája is mindig a szeretet kultúrájának megsemmisítését tekinti feladatának. A döntő különbség ugyanis abban érhető tetten, hogy míg az egyik tudomásul veszi a másik létezését, de szabályait nem elfogadva más premisszákat mentén értelmezi a világot, addig a másik – szubsztanciális okokra visszavezethetően – eleve kizárja minden másfajta, önálló entitást igénylő világfelfogás létjogosultságát.

A polgári életérzés megerősödése azt eredményezte, hogy a hosszú ideje dominánsként létező balliberális kultúra mellett a gondolatok piacán a korábbi formátlansággal és szétaprózottsággal szemben újra megjelent egy másik, jól körülhatárolható identitással és csaknem 200 éves tradíciókkal rendelkező kulturális dimenzió. Ez az életérzés persze mindig is létezett, de csak most kapott esélyt arra, hogy társadalomszervező erőként legyen képes megfogalmazni magát. A szocialista évtizedekben hihetetlen energiákat fordítottak a polgári kultúra, a polgári közösségek, a polgári értékrend és a polgári intézmények megsemmisítésére. Elgondolkodtató, hogy 13 évvel a

rendszerátalakítás után ez a kultúra most ismét, még mindig a létéért, fennmaradásáért kénytelen küzdeni. Miként ugyanakkor figyelmet érdemlő tény az is, hogy ezt a gondolkodás- és szemléletmódot a diktatúra eszközeivel sem sikerült kiiktatni a magyar emberek lelkületéből.

A 2002-es választások tehát valójában nem két párt, hanem két egymástól gyökeresen eltérő szemléletet és kulturális-civilizációs gyökérzetet képviselő, méreteit tekintve azonban azonos súlyú társadalmi csoport küzdelméről szóltak. Érdemes lenne elgondolkodni, hogy vajon demokratikus-e az a társadalom, amelyik 10 év erőfeszítése után tud csak eljutni oda, hogy a társadalom egy világosan körülhatárolható nagy szeletének egyfajta emancipációs harcában elismerjék annak létét. Az, hogy *több mint egy évtized* megfeszített munkája kellett ahhoz, hogy a magyar társadalom mindvégig jelenlévő érdek- és értéktagoltsága láthatóvá váljék, csupán tünete és következménye közállapotainknak. Ez a kétféle Magyarország mindig is létezett. Vagyis nem az 1990-es rendszerváltás, és nem is a Fidesz hozta létre ezt a megosztottságot. A gyökerek mélyebbre, sokkal mélyebbre, a szocialista diktatúra évtizedeiig, a 20. század *sorskérdéseire* adott eltérő társadalmi válaszokig, a magyar polgárosodás, azaz hazánk elmúlt kétszáz éves emancipációs törekvéseiig nyúlnak.

A „kétféle Magyarország” tehát nem valamiféle szörnyűséges modern kori találmány, ráadásul semmiképpen sem olyasvalami, ami a Fidesz nyakába lenne varrható. A történelmi bűn épp ennek a különbözőségnek a tagadásában ragadható meg, hiszen az 1945 utáni, szovjet zsoldban működő baloldali diktatúra épp a polgári Magyarország létrehozásának megakadályozásával tovább mélyítette ezt a társadalomban eleve meglévő szakadékot, s valójában épp a kétféle Magyarország létezésének tagadásával hozott létre újabb „kétféle Magyarországot”.

Azt az „új világot”, ami a választási csalástól a közigazgatás lefejezésén át, a tulajdonviszonyok megváltoztatását és a politikai ellenfelek kriminalizálását, majd megsemmisítését hozta magával, téve mindezt a társadalom szocialista típusú egysége és békéje nevében. Az ároktemetés nevében akkoriban lánctalpas bulldozerekkel hordták a földet mindenre, ami egy másik, *polgári* Magyarország emléket és újbóli létrejöttének csíráját hordozta magában. Csakhogy az „új világ” nemhogy egységet és békét nem teremtett, hanem rövid időn belül nagy tömegben termelte ki a maga társadalmi veszteseit, jogfosztottjait, kisémmizettjeit, megaláztatottjait mind egzisztenciális értelemben, mind az önazonosság, az értékvilág, a perspektívák szabadsága szempontjából. Az 1990 előtti világ képviselői ezért és ezzel rekesztették ki örök időkre magukat a polgári világból. Ez az az árnyék, amelytől sohasem sikerülhet megszabadulni az utódpártiság látszatát magáról kényszeresen lemosni igyekvő MSZP-nek. Mi több: ez az a politikai és társadalmi magatartásminta, amely mindmáig érvényes értelmezési tartományokat jelöl ki az MSZP múltjának, közelmúltjának és jelenlegi politikájának megértéséhez.

A JÖVŐ ELKEZDŐDÖTT...

A „két Magyarország” között az egyik leglényegesebb különbség abban ragadható meg, hogy annak a kétmillió-háromszázezer embernek a döntő többsége, akik a Fidesz – Magyar Polgári Párt vezette koalíció mellett szavaztak, világos értékpreferenciákkal és jövőképpel rendelkezett, amit nagyon sokan épp a Fidesz kormányzásának *négy* esztendeje alatt tudatosítottak magukban. Ez még akkor is így van, ha az is tagadhatatlan tény, hogy ennek a szavazóbázisnak egy része valójában tradicionális ala-

pon szavaz, és mindig valamilyen jobboldali párt mellett teszi le a voksot. Ők azok, akik bizonyára azoknak a köréből kerülnek ki, akiket az 1948 utáni szocialista berendezkedés a történelem veszteséinek oldalára sodort – akár személyes megpróbáltatásokon, akár a felmenőiknek az egzisztenciális megpróbáltatásain keresztül. Ők azok, akik valószínűleg soha az életben nem lennének hajlandók baloldali pártra szavazni Magyarországon

A szavazóbázis másik része valószínűleg ennek az 1998–2002 között eltelt négy esztendőnek a következtében erősítette meg politikai identitását, és kötelezte el magát a polgári oldal mellett. A Fidesz szavazóbázisának ez a része tehát nem az MSZP ellen szavazott, hanem éppenséggel a Fidesz mellett, szintén tudatosan, a polgári értékrenddel való azonosulás vállalásaképpen. Akik viszont hagyományos szavazói a jobboldalnak, azokban egyszerre van meg a nemzedékről nemzedékre tovább örökölt jobbközép, keresztény-nemzeti elkötelezettség, de ennek automatikus velejárója az MSZP-nek mint a szocialista diktatúra utódpártjának az elutasítása is. Az MSZP ugyanis a maga létével tagadása annak a világnak, amelyet ezek az emberek képviselnek. És van egy olyan rétege is ennek a szavazóbázisnak, amelyik a polgárosodás lendületéből fakadó materiális értelemben kimutatható sikerei után szavazott a polgári koalíció mellett. Sőt, talán még olyan része is volt ennek a 2,3 millió embernek, akik azt gondolták, hogy szemben 1994-gyel vagy 1998-cal érdemes lenne a folyamatosságban rejlő esetleges lehetőségeket kipróbálni, hiszen az 1998 és 2002 közötti időszak minden hibájával együtt is kiszámíthatóan jó irányba fordította az ország szekerét. Ez a szavazóbázis tehát – bár különböző motivációk alapján – nem a médiumok által mesterségesen generált uralkodó véleményfolyam árjával sodródva, hanem éppenséggel azzal szembehelyezkedve, azaz tudatosan választotta a Fidesz – Magyar Polgári Pártot, ezért a Fidesz milliós szavazóközönsége jó okkal tekinthető az utolsó szegmenséig tudatos szavazóközösségnek is egyben.

A polgári Magyarország mint *politikai közösség* tehát létrejött. A másik oldalon azonban nemigen látni ezzel azonos minőségű közösséget, amelyet hasonló pozitív értéktartalmak kötnének össze, és tennének szerves egésszé. A baloldalon is van ugyan egy hagyományai alapján igen jelentősnek tekinthető szavazóbázis, amely az előző rendszerhez, az előző világhoz való hagyományos elkötelezettsége, kötődése miatt szavaz az MSZP-re. Az MSZP hagyományosnak tekinthető 25-30% körüli nagyságú törzsbázisa fölött van azonban egy jelentős rész, amelyik kifejezetten a szisztematikus „agymosás”, a társadalmi frusztráció és neurózis előidézése érdekében folytatott *permanens negatív kampány eredményeként* valójában a Fidesz ellenében szavazott az MSZP-re. És akkor még nem beszéltünk arról a minden társadalomban meglévő rétegről, amelyik minden választáson a mindenkori kormány ellenében szavaz, és nem beszéltünk azokról sem, akik valóban úgy érezhették, hogy a Fidesz által képviselt politika nem segíti őket elvárásaiknak megfelelően.

A két szavazóbázis összehasonlítása alapján tehát elmondható, hogy abban az értelemben nem beszélhetünk a polgári és nem-polgári Magyarország *szembenállásáról*, hogy egyik a másiknak pozitív tételezésekkal leírható ellentéte lenne. A különbség leginkább abban ragadható meg, hogy az egyik elhelyezhető egy egységes szellemi értékdimenzióban, a másik pedig nem. Más szóval: az MSZP mellett leadott voksok tömege legfeljebb abban az értelemben tagadása a polgári Magyarországnak, hogy ezek a szavazók nem fogadták el, adott esetben elutasították azokat a mi oldalunkon tett értéktételezéseket, amelyek a polgári oldal identitásának megerősítéséhez elengedhetetlenül szükségesek voltak.

A „segíts magadon, a kormány is megsegít” elvén működő stratégia, mely a leszakadt társadalmi csoportok felemelésében is közreműködni képes középosztály megteremtésére és megerősítésére irányult, nem csupán nem szólított meg a választások megnyeréséhez elegendő számú választót, hanem bizonyos csoportokban kifejezetten ellenérzéseket, indulatokat szült. Van olyan nem is feltétlenül periférikus helyzetbe került, hanem csupán már nem igazán mobil tömeg a magyar társadalomban, amely a – szocializmusból átörökített reflexek szerint – szükségleteinek feltétel nélküli kielégítését, de legalábbis ennek ígéretét várja el a „politikától”. Amelynek ambíciói meglehetősen szerények, amely pusztán azt várja el az étlettől, hogy legyen garantált jövedelme és „hagyják békén”. Ennek az MSZP-bázisnak egy igen jelentős része nehezen viselte annak a *szisztematikusan mediatizált hamis látszatnak* a kialakulását, mely szerint a Fidesz vezette kormány erkölcsi értelemben megkülönböztetné az embereket: aki három gyereket vállal, aki vállalkozik, aki töri magát, aki küzd a saját erejének megfeszítésével, az erkölcsileg felsőbbrendű ember lenne azokhoz képest, akik ezt nem akarják vagy nem tudják vállalni. Miközben a Fidesz polgári politikája az egyik oldalon sikerrel közvetített érvényes életmintákat és értéktartalmakat, addig a másik oldalon ez nemcsak hogy nem vonzott bizonyos rétegeket, hanem sokakra egyenesen irritálóan hatott. Ezek az emberek nem ellenségei és nem is ellenfelei a polgári jövőnek, mégis féltő, hogy szocio-kulturális szokásaik és elvárásaik változatlansága mellett az Európai Unióhoz történő csatlakozásunk után sem lesznek képesek kilépni a rendszerváltoztatás veszteséinek táborából. A jövő polgári Magyarországa ezért nem mondhat le róluk, és a Fidesz – Magyar Polgári Párt ezért tekinti őket meg nem nyert, de megnyerhető potenciális szövetségeseeknek.

...DE A MŰLT MÉG NEM ÉRT VÉGET

A Fidesz 1998-as választási győzelme után az MSZP és a baloldali sajtó szinte azonnal kampányt indított a polgári kormány ellen. A botránypolitizálás valójában még az új kormány megalakulása előtt elkezdődött, amikor a polgári koalíció a parlament elé terjesztette a tb-önkormányzatok felszámolásáról szóló törvényjavaslatot. A Postabank vezetésének menesztése és a tb-önkormányzatok felszámolása olyan jelképerő-jű döntések voltak, amelyekkel a Fidesz a kezdet kezdetén nyilvánvalóvá tette, hogy nem kíván az MSZP egyes csoportjainak kiszolgáltatottjává válni. Világossá tette, hogy kész egyértelmű és határozott lépéseket tenni annak érdekében, hogy a szocialista nomenklatura hegemoniáját megtörje azokon a döntő pontokon, ahol nézetünk szerint egy valódi demokrácia építése szempontjából ez szükséges.

Az 1998 nyarán indult negatív kampány végigkísérte a polgári kormányzás éveit. Sokan róják fel a Fidesz kommunikációjának hibájaként, hogy feladta az ezzel szembeni védekezést. A választási eredmények látszólag megfellebbezhetetlenül alátámasztják a bírálatokat, mégis, tűnődünk el azon, vajon mennyire lett volna eredményes, ha ellenfeleinknek még azt a szívességet is megtesszük, hogy a rendelkezésünkre álló szűk médiafelületeken nem a saját jövőképeinkről beszélünk, hanem az általuk diktált témákban a védekező kommunikációval magunk is hozzájárulunk a vádak súlykolásához. Azt gondoltuk, hogy – ha már nem tudtuk elkerülni, hogy tárgyivá váljunk – legalább ne legyünk alanyai egy lealacsonyító „diskurzusnak”. A média nyilván örömmel fogadta volna a Fidesz minden olyan nyilatkozatát, amelyek a mára sorra alaptalannak bizonyuló egykori vádak tagadása révén lehetővé tették volna azok kétszeres terjedelemben való taglalását. Miként nyilvánvaló az is, hogy egy ilyen diskurzus alanyivá válva a Fi-

desz elvesztette vagy legalábbis maga osztotta volna meg még azokat a médiafelületeket is, amelyek a kormányzati kommunikáció folytatására egyáltalán a rendelkezésére álltak. A rendszerváltoztatás óta a médiaviszonyok alig-alig változtak. Ez az arány ma sem jobb, mint 1 a 10-hez, természetesen nem a polgári oldal javára.

A Fidesz tehát a körülmények fogságában, de szabad akaratából választotta a pozitív kommunikáció igen szűk mezsgyéjét, mely paradoxon szerencsésen oldódik fel abban, hogy kivételes kegyelme a sorsnak, ha a körülmények fogsága kényszeríti ki azt, hogy a szívének és lelkületének legkedvesebb utat válassza az ember. Alighanem a pozitív kommunikáció egyedülálló sikere is megnyilvánul abban, hogy a Fidesz – Magyar Polgári Párt támogatóinak száma a kormányzás éveiben nemhogy nem csökkent, hanem az 1998-as 28%-os eredménnyel szemben a polgárok 41%-a támogatta a pártot. Ez az eredmény azért is figyelemre méltó, mert a kormányzás általában amortizálni szokott egy pártot, arra pedig nincs általunk ismert példa, hogy kormányzati pozícióban, hathatós médiatámogatás nélkül több mint 10 százalékkal emelkedjen egy párt támogatottsága.

A közvélemény-kutatási előrejelzésekre hagyatkozva a párt vezetése joggal bízott abban, hogy a Fidesz pozitív kampánya által megnyert szavazóbázis végső soron nagyobb lesz, mint a baloldal negatív kommunikációja által megszólított tömeg. Utóbb ez mégis hibának bizonyult. Jogos kritikaként fogalmazódhat meg továbbá, hogy a választási stratégia megalkotásakor a Fidesz nem szentelt kellő figyelmet az MSZP 1994-es választások alkalmával bemutatott rendkívül erős mozgósító képességének. Pedig az MSZP akkor még messze nem rendelkezett azzal a fajta infrastrukturális háttérrel, amelynek köszönhetően 2002. április 7-én – a törvényesség határain is túlmérskedve – rendkívüli mozgósításra volt képes.

Az 1998 és 2002 közötti időszak vizsgálatakor annak a folyamatnak is érdemes figyelmet szentelni, hogy hogyan emésztette fel az SZDSZ az MSZP-t ideológiai értelemben. Hogyan szorították ki az MSZP-ből azokat az embereket, akik a pártpolitikai szembenállás ellenére is a nemzeti érdekek iránt érzékenységet mutató alternatívát kínáltak a szocialisták között. Ilyen értelemben az SZDSZ diadalt aratott, mert az MSZP és az SZDSZ között mára eltűntek a mérhető különbségek, ami a jövőről, a nemzetről, a különböző közösségekről való gondolkodást illeti. A militáns hang felerősödése a politikában ugyanehéza a folyamathoz köthető. Innentől kezdve lassan már a politika stílusjegyeit vizsgálva is nehezen értelmezhető, hogy a „szocialisták” és a „liberálisok” miért vannak még mindig két külön pártban.

A versenyelvű és hegemon törekvéseket képviselők párharcában a versenyelvű Fidesz fontos csatát veszített el 2002-ben. Ez azt jelenti, hogy a Fidesz üzenete is kiegészítésre szorul. Igaz ugyan, hogy a jövő elkezdődött, de az is igaz, hogy a múlt még nem ért véget.

A régi rend a kizárólagosság ideológiájára épült, és ez a rend nem valamiféle mészvázként keretezte életünket. A szocialista hatalomgyakorlás képviselői hús-vér emberek, bennük élő gondolatokkal, mentalitással, rögzült politikai reflexekkel, *érdekkendzserekkel*. Ezek az emberek itt élnek velünk, és a gazdasági, kulturális és sajtóhatalom meghatározó pozíciói mellett most ismét a kormányzati hatalmat is birtokolják. Az 1990-es rendszerváltoztatás jószerivel csak a politikai intézményrendszer vonatkozásában idézett elő valóban mélyreható változásokat az elitpozíciók birtoklóinak tekintetében. Nem kell hát meglepődni azon, ha mondjuk sokan úgy érzékelik, hogy *csak* papíron választották szét a papíron addig is független bíróságokat a törvényhozó meg a végrehajtó hatalomtól, a valóságban ugyanakkor egyesekek mind a mai napig befolyásolni tudják a magyar bíróságok ítélezési gyakorlatát. Miként nincs mit csodálkoznai

azon sem, hogy egy uniós csatlakozás küszöbéhez érkezett országban a rendőrségre ismét politikai nyomás nehezedik, mert egyesek rendőrségi eszközökkel akarják elintézni mindazt, amit egy demokráciában politikai eszközökkel képtelenek volna elérni. *Vajon* miképp egyeztethető össze a demokratikus minimummal a Fidesz kampánykapacitásának hátterét adó kommunikációs cégek hatósági eszközökkel történő, csaknem a szó legszorosabb értelmében veendő kivégzése közvetlenül az önkormányzati választásokat megelőző hónapokban?

Vagy vegyünk egy másik példát. Az 1990 előtti életet uraló MSZMP-nómenklatúra emberei jórészt mindmáig megtartották hatalmi pozícióikat, amihez most ismét megkapják a kormányzati hatalom támogatását is. A falu életére lefordítva ez a helyi kiskirályok ismételt megerősödését jelenti. A magyar mezőgazdaságban két egymással nehezen kibékíthető vagy legalábbis a politika által ki nem békített társadalmi érdekcsoport áll szemben egymással, és küzd a föld fölötti ellenőrzés jogáért. Az egyik oldalon a tsz-nómenklatúrát találjuk, amelyik miután a saját hasznára kiüresítette a tsz-eket, a tsz-tagokat mint de iure tulajdonosokat de facto bérmunkásként dolgoztatja a – papíron – saját tulajdonukban lévő földeken. A másik oldalon pedig ott van a tsz-ek által bekerített föltörekvő gazdavidág, amelyik meg az apáinak, nagyapáinak földjét szeretné nem helyrajzi szám szerinti értelemben véve visszakapni és életképesé tenni.

Ezeknek az embereknek a szemében az MSZP-sek mindig csak „komenisták” maradnak, és ezt soha senki nem veri ki a fejükből. Egy faluban mind a mai napig számon tartják, hogy ki kit súgott be, ki miatt kit vittek el az AVO-sok, ki, hogyan költözött be a másiknak a házába, ki kinek a földjére, jószágára tette rá kezét. Ezek a lelki motivációk a vidéki népesség jelentős részében mind a mai napig elevenen élnek. Ezek az emberek a saját bőrükön tapasztalták meg, hogy mit jelent, ha a szocialista „ároktemető gépek” csakugyan beindulnak.

Minden nap ezernyi apró jel mutatja, hogy a kizárólagosság és a kirekesztés kultúrája a rendszerváltoztatás óta soha nem tapasztalt mértékben éledt újjá. Szomorú metaforája ennek, hogy Magyarországon még az is releváns politikai kijelentéssé válhatott, hogy Egerszegi Krisztina „már nem mindenki Egérkéje”, csak azért, mert ki mert állni valahová, ezzel is képviselve a véleményét... Hol fordult ez elő a polgári kormány gyakorlatában? Hogyan engedhető meg ez egy versenyelvű demokráciában?

A PERMANENS KAMPÁNY ÉRTELMEZÉSE

Politológiai közhely, hogy a választási kampány tulajdonképpen a választások befelgyőzésétől a következő választásokig tart. 1990-től kezdődően bármelyik ciklus politikai eseménysorát igazolják ezek. Azonban az 1990 és 1994, illetve az 1994 és 1998 közötti időszakban koncentrációját és tendenciózusságát tekintve mintha mégsem zajlott volna olyan intenzitású permanens kampány, mint amilyen 1998-ban köszöntött az országra, és mi tagadás, erre a fentebb hivatkozott törvényszerűség ismerete ellenére sem volt felkészülve a Fidesz vezetete polgári kormány. Bár a sajtó néhány hónapig arról cikkezett, hogy a Fidesz tematizálja a politikai vitákat, és a szocialisták defenzívában vannak, ez nem egészen felelt meg a valóságnak. 1998 augusztusától kezdve az akkori ellenzék folyamatosan teret nyert a kommunikációs térben, és egyre inkább a botránypolitizáláson keresztül igyekezett a kormánnyal szembefordítani a közvéleményt.

Minél inkább természetes módon kifáradt az a lendület, ami a kormányzati kezdést jellemezte, minél inkább elfogyott az a fölhalmozott tartalék, ami minden választást megnyerő párt mögött meg szokott jelenni a győzteshez való vonzódás törvényszerűségeinek következtében, annál nyilvánvalóbbá vált, hogy a kormányzat kommunikációs defenzívába került, és maga a Fidesz is eltűnt a kormány árnyékában. Elég fella-pozni a korabeli híradásokat, hogy láthatóvá váljon, a polgári oldal valójában alárendelt szerepet játszott a sajtó által tematizált kommunikációban. Ezzel párhuzamosan az is megfigyelhető, hogy az MSZP mellett álló, magát folyamatosan függetlenként beállító közvélemény-formáló erők a maguk fórumain keresztül el tudták érni azt, hogy a közvélemény egyre inkább a kormányzás vélt vagy valós negatívumaival találkozzon a sajtó nyilvánosságán keresztül. „Szép” példája ennek, hogy az otthonteremtési program bevezetésekor sem az volt a szenzáció, hogy a kormány támogatásával 26%-ról 6%-ra sikerült letörni a kamatokat, hanem az, hogy kis-keresetűeknek ez miért nem jelent segítséget. Eltekintve attól, hogy ennek a kormányzati intézkedésnek a sajtó által beállított képe nem felelt meg az igazságnak, ez a példa is jól szemlélteti mindazt, ami a polgári kormány idején akár a Széchenyi-tervnek, akár az országhép megújításának, akár a soha nem látott tömegeket vonzó milenniumi ünnepeknek, akár a diákhitel bevezetésének, akár a beregi újjáépítésnek, akár a martinsalagos házak rekonstrukciójának, akár a Millenáris, a Terror Háza Múzeum vagy a Nemzeti Színház megnyitásának, akár a minimálbér megduplázásának vagy a nyugdíjak vásárlóértéke szisztematikus emelésének sajtóbeli értelmezésével történt.

De vegyünk egy másik szemléletes példát arra a kiapadhatatlan erővel és kifogyhatatlan ötlettárral végigvitt neurotizálási kísérletre, amelynek a szocialistákkal szövetséges osztályértelmiség 1998 és 2002 között kitette a magyar társadalmat. 1998 őszétől nehéz időszak köszöntött a magyar gazdaságra. A polgári kormány intézkedéseinek hatására azonban 1999 tavaszára mindenki számára világossá vált, hogy azt a nehéz esztendőt, amit alapvetően a világgazdasági recesszió okozott, s amelyhez hozzájárult még különböző természeti csapások sorozata és az orosz pénzügyi válság, túl tudjuk élni anélkül, hogy megszorító intézkedéseket kellene bevezetni. Teljesen nyilvánvalóvá vált ez minden közgazdász számára, mégis, az ellenzékkel együttműködő nyilvánosság még mindig a megszorító csomag szükségességét hangoztatta. A Medgyessy-kormány beláthatatlan következményű közgazdasági ámokfutását cinkos hallgatással őrző „független” közgazdászok akkor hajlandóak voltak (a dolgok nyilvánvalóvá válása után is még hónapokon keresztül) saját szakmai renoméjukat is kockára téve az ellenkezőjét mondani annak, ami a számokból kiolvasható volt.

A Fidesszel szembeni agresszív kampány, amely ráadásul magát a Fideszt igyekezett az agresszor szerepébe tolni, soha nem látott kihívás elé állította a Fideszt mint kormányzó pártot. Ebben a kommunikációs térben ugyanis csapdahelyzetek sorozata rejlett. Kulcsfontosságú volt, hogy a kormány meghatározó ereje a legszükségesebb támadások keresztüztüzeiben se veszítse el a higgadságát, azaz ne vegye fel a minduntalan elébe dobált kesztyűt. Ebben a környezetben ugyanis egyetlen rossz szó, egyetlen ideges reakció is elég volt ahhoz, hogy az a többnyire minden alapot nélkülöző módon, de hihetetlen szisztematikussággal épített vádak megerősítéseként hasson.

Az emberek nyugalmat és méltóságot várnak el a kormánytól, mert mindig az erő képzetét társítják hozzá, függetlenül attól, hogy mekkora hatalom felett is rendelkezik valójában. A Fidesz kommunikációjában agresszivitásnak legfeljebb csak azt a határozottságot és őszinteséget lehetett értékelni, ahogy a kérdések megválaszolásához és a problémák megoldásához viszonyult. A polgári kormány tehát sem kommu-

nikációjában, sem tetteiben nem bizonyult terelhetőnek a régi elitek számára, ami nyilván csak tovább tüzelte dühüket a Fidesz politikusaival és marketing-kommunikációs szakembereivel szemben.

A magyar millennium rendhagyó éve történelmi távlatot biztosított annak, hogy a kormányzati kommunikáció legfontosabb üzenetei is minél több emberben találjanak visszhangra. A Fidesz – Magyar Polgári Párt vezető kormányerőként is arra törekedett, hogy egyszerre találjon *módot* a politika és az emberek, a családok élete közötti összefüggések bemutatására, és arra, hogy a jelen történéseit egyszersmind a történelmi távlatok felől is értelmezze. Ez a megszokott politikai diskurzushoz képest többek között azzal az újdonsággal is rendelkezett, hogy nem választási ciklusokban gondolkozva fogalmazta meg üzeneteit, hanem abban a kulturális és civilizációs értékmezőben, amelyben a magyar társadalom és a magyar nemzet érdekei és távlatos céljai is tételeződnek.

A csaknem két évig tartó defenzíva után a polgári koalíciónak csak 2001 őszére sikerült ismét érdemben átvenni a kezdeményezést politikai ellenfeleitől. Ez az az időszak, amikor már a közvélemény-kutatásokban is a Fidesz javára mozdult el a mérleg nyelve. Az évek munkájával felépített pozitív kommunikáció a sorozatos támadások ellenére ekkorra kezdte meghozni első látványos eredményeit. Ennek a szakznak a végét 2001 karácsonyának második napja jelentette, amikor az MSZP *a korábban általa is támogatott státustörvény végrehajtását célzó magyar–román kormányfői megegyezés ürügyén – utólag eléggé átgondoltnak és tervezettnek tűnő kampánnyal – ebben a rendkívül érzékeny kérdésben hátra támadta a kormányt, mondván, a megállapodás értelmében hamarosan 23 millió román özönli majd el Magyarországot, elvéve a magyar munkavállalók kenyereit.*

A Fidesz-vezetés csak néhány nappal később hitte el, hogy a szocialisták karácsonykor is képesek lehetnek ilyen, a xenofóbia mérgével átitatott, hazug érveléssel kampányba kezdeni. Nem hittünk a fülünknek és a szemünknek, mert történelmi ismereteink szerint az csak a legbarbárabb háborúkban fordulhatott elő, hogy még karácsonykor sem hallgattak el a fegyverek.

Ez a támadás – amely – a taxisblokádk megszervezése után joggal tarthat igényt a rendszerváltoztatás óta eltelt időszak legalantasabb politikai akciójának minősítésére, ugyan az Orbán Viktor vezette polgári kormány ellen irányul, de a legsúlyosabb károkat ezúttal nem a Fidesznek, hanem elemi nemzeti érdekeinknek okozza. A Fidesz, bár a nemtelen támadások zuhatagához már hozzáédződött, mégis nehezen ocsúdott fel ennek a nemzeti érdekeinket eláruló támadásnak a döbbenetéből. Időbe telt, míg a párt és a kormány a kommunikáció frontján a sorait újra rendezni tudta. Végül a felmérések szerint mégis sikerült visszaszereznie azt a népszerűségi előnyt, amelyet aztán egészen a választásokig meg is tartott. Ez azonban csak látszólagos előny volt, mivel az Orbán–Nastase megállapodáshoz kapcsolódó ellenzéki hecckampánynak vélhetően sokkal komolyabb hatása volt a választásra, mint azt sejteni lehetett.

Nem tudni, mi lett volna, ha ez az akció az MSZP részéről nem, vagy nem így történik meg. De talán mégsem állnak messze az igazságtól, akik úgy vélik, hogy a választási eredmény nem a választás napján született meg, hanem akkor vált nyilvánossá. A választás eredménye nagyjából decemberben született meg, az Orbán–Nastase megállapodás körül mesterségesen keltett kampányhisztéria idején.

KÉT VÁLASZTÁS MAGYARORSZÁGON

Mennyiségében számottevő médiatámogatás nélkül a Fidesz – Magyar Polgári Párt a pozitív kommunikáció határai között a 2002-es országgyűlési kampányban csaknem mindent elért, amit lehetséges volt elérnie. Miként 1998-ban is ennek köszönhetően sikerült az 1990-es és 1994-es 7%-os pártból az 1998-as választásokra 28% százalékos támogatottságot élvező kormányképes erővé válnia, és a kormányzati teljesítmény mellett javarészt ennek volt köszönhető, hogy a párt, egyedülként a fiatal magyar demokrácia történetében, 2002-re 41%-ra tudta növelni társadalmi támogatottságát.

A kampányépítés bizonyos tekintetben a hídépítéshez hasonlatos. Nemcsak azért, mert a híd olyan építmény, amelynek segítségével a lehető legkevesebb akadállyal juthatunk át a túlsó partra, hanem azért is, mert a kampányoknak a hidakhoz hasonlóan többszörös túlterhelés elviselésére kell alkalmasnak lenniük. A Fidesz – Magyar Polgári Párt kampánykommunikációja is többszörös túlterhelés elviselésére épült. A politikai diskurzus józan ész keretei között zajló folyamatának természetes feszültsége mellett el kellett viselnie a médiában már-már infernálisá váló gyűlöletkeltést, és ki kellett bírnia az ellenzék többnyire minden tárgyi alapot nélkülöző hisztérikus rohamaiból adódó politikai terhelést is. El kellett viselnie az egyes választókerzetek politikai és/vagy történet-szociológiai összefüggésekben tételeződő hátrányokat, és el kellett viselnie a bizonyos térségekben a szervezeti háttér gyengeségéből fakadó többletterhelést is. Ennek a sokszoros túlterhelésre méretezettségnek köszönhető, hogy a megyék 2/3-ában és az egyéni választókerületek többségében a Fidesznek sikerült megnyernie a választásokat. Ennek köszönhető, hogy a kampány a hagyományos baloldali választókerzetek mellett szinte kizárólag csak ott *omlott össze*, ahol a Demokrácia Központba érkezett bejelentések alapján az is kimutatható volt, hogy a választások napján észlelt visszavonások egy bizonyos mértéket túlléptek, és ahol mindez krónikus teljesítményhiánnyal is találkozott egyben.

A Fidesz – Magyar Polgári Párt kormányzati kampánya során olyan *párbeszéd* megteremtését tartotta feladatának, ahol a vita kereteit, vagy ha ez nem lehetséges, legalább a fő sodorvonalát nem egymás minősítése és lejáratása, hanem a jövőről, a programokról alkotott elképzelések ütköztetése adja. A szocialisták azonban arra használták ezt az időszakot, hogy a minden napra gondosan adagolt bombasztikusabbnál bombasztikusabb bejelentésekkel olyasmikkel vádolják meg a Fideszt, amire valójában ők maguk készültek. A választások óta eltelt idő világosan bemutatta, hogy mit jelentett valójában a szocialisták részéről a „hosszú bájtok éjszakája”, az „egész pályás letámadás” vagy a választási csalás Fidesszel szemben megfogalmazott vádja. Miként külön elemzést érdemelne az is, hogy mindezek a vádak nem azt szolgálták-e, hogy a társadalom mélyrétegeiben és a szocialista kampány szerepműködésében azt a benyomást keltsék, hogy „ezekkel” szemben minden, a szó szoros értelmében *minden* – akár a jogállamiság normáin kívül eső – eszköz megengedett?

Ez a fajta „feketekampány” hosszan gyógyuló és nehezen hegedő, alattomos sebeket ejtett a polgárosodó magyar társadalom szövetrendszerében. Nem csoda, ha ennek frusztrációs utóhatásai még sokáig fogják éreztetni hatásukat a gazdaság, a kultúra és a közbizalom intézményeinek területén. Szomorú, hogy a „feketekampány” kártéteményeiért nem annak kiagyalóinak, hanem a magyar társadalomnak kell megfizetni az árat.

Mindazonáltal azt is fontos itt megjegyezni, hogy a Fidesz – Magyar Polgári Párt kampányában két egymástól gyökeresen eltérő szakaszt jelent az első forduló megelőző és az azt követő kampány. Sokan mondják, hogy az első forduló után a Fi-

desz végre felébredt Csipkerózsika-álmából, és végre megrázta magát. A helyzetnek azonban sokkal pontosabb leírása az, hogy valójában nem a kampány intenzitása változott meg, hanem a Fidesz pozíciója.

Az első forduló éjszakáján egyik pillanatról a másikra került de facto ellenzéki pozícióba a Fidesz, ami inadekváttá tette a kormányzati kampány folytatását. A Fidesz ehhez a helyzethez huszonnégy óra leforgása alatt alkalmazkodott. A párt stratégiája ebben a helyzetben a közösségérzés elmélyítésére és a tartalékok mozgósítására irányult, amely alkalmasnak bizonyult arra is, hogy az elkeseredés traumája után pozitív irányt tudjon szabni a kibontakozó, soha nem volt méreteket öltő, a polgári oldal mellett demonstráló kampány-népmozgalomnak. Ennek a stratégiának helyességét és eredményességét a második forduló eredményei igazolták. A választókerületek többségében sokakat meglepő módon igen komoly tartalékokat sikerült mobilizálni a polgári oldal mellett, annak ellenére vagy épp annak eredményeképpen, hogy egyes baloldali médiumokban ekkorra a demokratikus látszat fenntartásán, a józan ész diktálta arányokon és a polgári jó ízlés határain már messze túllépett a polgári oldallal szemben korábban gondos módszerességgel adagolt gyűlöletkampány.

Figyelemre méltó körülmény az is, hogy az első fordulóban tapasztalt választási visszaélések tömege még ekkor sem arra indította a Fideszt, hogy választási csalással vádolja meg ellenfelét, mint tették ezt az első fordulót megelőzően a szocialisták, hanem arra, hogy a Demokrácia Központ felállításával egy olyan társadalmi monitoring-rendszert tudjon működtetni, amely visszaretenti a további manipulációktól azok elkövetőit. A Fidesz, bár sokan megpróbálták ezt a látszatot keletkeztetni róla, a szocialistákkal szemben még ebben a helyzetben sem nyúlt a „feketekampány” eszközrendszeréhez, ezért a társadalom kampány során szétroncsolt szöveteiért nincs miért osztoznia a felelősségben.

A magyar demokrácia történelmének egyedülálló választási nagygyűlésén, a Fidesz több mint egymillió polgár részvételével 2002. április 13-án, Kossuth téren megtartott rendezvényén Orbán Viktor beszéde nem véletlenül zárult ezzel a gondolattal: „Mindig lehetnek olyanok, akik gyűlölnék. De csak akkor győzhetnek, ha te is gyűlöld őket. Ezért mi hiszünk a szeretet és az összefogás erejében.”